

Data publikacji: 12-02-2013

**SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VIII KADENCJA**

Warszawa, dnia 8 lutego 2013 r.

Druk nr 300

**KOMISJA
USTAWODAWCZA**

**Pan
Bogdan BORUSEWICZ
MARSZAŁEK SENATU
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Na podstawie art. 85a ust. 3 pkt 1 Regulaminu Senatu Komisja Ustawodawcza wnosi o podjęcie postępowania w sprawie inicjatywy ustawodawczej dotyczącej projektu ustawy

o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego.

Do reprezentowania Komisji w dalszych pracach nad tym projektem ustawy upoważniony jest senator Andrzej Matusiewicz.

W załączeniu przekazuję projekt ustawy wraz z uzasadnieniem.

Przewodniczący Komisji
Ustawodawczej
(-) Piotr Zientarski

USTAWA

z dnia

o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego

Art. 1. W ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.¹⁾) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 394 w § 1 pkt 9 otrzymuje brzmienie:

„9) zwrot kosztów, określenie zasad ponoszenia przez strony kosztów procesu, wymiar opłaty, zwrot opłaty lub zaliczki, obciążenie kosztami sądowymi, jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy, koszty przyznane w nakazie zapłaty, zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz wynagrodzenie biegłego i należności świadka;”;

¹⁾ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1965 r. Nr 15, poz. 113, z 1974 r. Nr 27, poz. 157 i Nr 39, poz. 231, z 1975 r. Nr 45, poz. 234, z 1982 r. Nr 11, poz. 82 i Nr 30, poz. 210, z 1983 r. Nr 5, poz. 33, z 1984 r. Nr 45, poz. 241 i 242, z 1985 r. Nr 20, poz. 86, z 1987 r. Nr 21, poz. 123, z 1988 r. Nr 41, poz. 324, z 1989 r. Nr 4, poz. 21 i Nr 33, poz. 175, z 1990 r. Nr 14, poz. 88, Nr 34, poz. 198, Nr 53, poz. 306, Nr 55, poz. 318 i Nr 79, poz. 464, z 1991 r. Nr 7, poz. 24, Nr 22, poz. 92 i Nr 115, poz. 496, z 1993 r. Nr 12, poz. 53, z 1994 r. Nr 105, poz. 509, z 1995 r. Nr 83, poz. 417, z 1996 r. Nr 24, poz. 110, Nr 43, poz. 189, Nr 73, poz. 350 i Nr 149, poz. 703, z 1997 r. Nr 43, poz. 270, Nr 54, poz. 348, Nr 75, poz. 471, Nr 102, poz. 643, Nr 117, poz. 752, Nr 121, poz. 769 i 770, Nr 133, poz. 882, Nr 139, poz. 934, Nr 140, poz. 940 i Nr 141, poz. 944, z 1998 r. Nr 106, poz. 668 i Nr 117, poz. 757, z 1999 r. Nr 52, poz. 532, z 2000 r. Nr 22, poz. 269 i 271, Nr 48, poz. 552 i 554, Nr 55, poz. 665, Nr 73, poz. 852, Nr 94, poz. 1037, Nr 114, poz. 1191 i 1193 i Nr 122, poz. 1314, 1319 i 1322, z 2001 r. Nr 4, poz. 27, Nr 49, poz. 508, Nr 63, poz. 635, Nr 98, poz. 1069, 1070 i 1071, Nr 123, poz. 1353, Nr 125, poz. 1368 i Nr 138, poz. 1546, z 2002 r. Nr 25, poz. 253, Nr 26, poz. 265, Nr 74, poz. 676, Nr 84, poz. 764, Nr 126, poz. 1069 i 1070, Nr 129, poz. 1102, Nr 153, poz. 1271, Nr 219, poz. 1849 i Nr 240, poz. 2058, z 2003 r. Nr 41, poz. 360, Nr 42, poz. 363, Nr 60, poz. 535, Nr 109, poz. 1035, Nr 119, poz. 1121, Nr 130, poz. 1188, Nr 139, poz. 1323, Nr 199, poz. 1939 i Nr 228, poz. 2255, z 2004 r. Nr 9, poz. 75, Nr 11, poz. 101, Nr 68, poz. 623, Nr 91, poz. 871, Nr 93, poz. 891, Nr 121, poz. 1264, Nr 162, poz. 1691, Nr 169, poz. 1783, Nr 172, poz. 1804, Nr 204, poz. 2091, Nr 210, poz. 2135, Nr 236, poz. 2356 i Nr 237, poz. 2384, z 2005 r. Nr 13, poz. 98, Nr 22, poz. 185, Nr 86, poz. 732, Nr 122, poz. 1024, Nr 143, poz. 1199, Nr 150, poz. 1239, Nr 167, poz. 1398, Nr 169, poz. 1413 i 1417, Nr 172, poz. 1438, Nr 178, poz. 1478, Nr 183, poz. 1538, Nr 264, poz. 2205 i Nr 267, poz. 2258, z 2006 r. Nr 12, poz. 66, Nr 66, poz. 466, Nr 104, poz. 708 i 711, Nr 186, poz. 1379, Nr 208, poz. 1537 i 1540, Nr 226, poz. 1656 i Nr 235, poz. 1699, z 2007 r. Nr 7, poz. 58, Nr 47, poz. 319, Nr 50, poz. 331, Nr 99, poz. 662, Nr 106, poz. 731, Nr 112, poz. 766 i 769, Nr 115, poz. 794, Nr 121, poz. 831, Nr 123, poz. 849, Nr 176, poz. 1243, Nr 181, poz. 1287, Nr 192, poz. 1378 i Nr 247, poz. 1845, z 2008 r. Nr 59, poz. 367, Nr 96, poz. 609 i 619, Nr 110, poz. 706, Nr 116, poz. 731, Nr 119, poz. 772, Nr 120, poz. 779, Nr 122, poz. 796, Nr 171, poz. 1056, Nr 220, poz. 1431, Nr 228, poz. 1507, Nr 231, poz. 1547 i Nr 234, poz. 1571, z 2009 r. Nr 26, poz. 156, Nr 67, poz. 571, Nr 69, poz. 592 i 593, Nr 131, poz. 1075, Nr 179, poz. 1395 i Nr 216, poz. 1676, z 2010 r. Nr 3, poz. 13, Nr 7, poz. 45, Nr 40, poz. 229, Nr 108, poz. 684, Nr 109, poz. 724, Nr 125, poz. 842, Nr 152, poz. 1018, Nr 155, poz. 1037, Nr 182, poz. 1228, Nr 197, poz. 1307, Nr 215, poz. 1418, Nr 217, poz. 1435 i Nr 241, poz. 1621, z 2011 r. Nr 34, poz. 173, Nr 85, poz. 458, Nr 87, poz. 482, Nr 92, poz. 531, Nr 112, poz. 654, Nr 129, poz. 735, Nr 138, poz. 806 i 807, Nr 144, poz. 854, Nr 149, poz. 887, Nr 224, poz. 1342, Nr 233, poz. 1381 i Nr 234, poz. 1391 oraz z 2012 r. poz. 908, 1445 i 1529.

2) w art. 394² § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Na postanowienia sądu drugiej instancji, których przedmiotem są oddalenie wniosku o wyłączenie sędziego, zwrot kosztów procesu, zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, skazanie świadka, biegłego, strony, jej pełnomocnika oraz osoby trzeciej na grzywnę, zarządzenie przymusowego sprowadzenia i aresztowania świadka, odmowa zwolnienia świadka i biegłego od grzywny i świadka od przymusowego sprowadzenia, przysługuje zażalenie do innego składu tego sądu, z wyjątkiem postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji.”.

Art. 2. Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

UZASADNIENIE

1. Cel projektowanej ustawy

Projektowana ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego ma na celu dostosowanie systemu prawa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 października 2012 r. (sygn. akt SK 20/11), stwierdzającego niezgodność art. 394¹ § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.; dalej jako: k.p.c.), w brzmieniu obowiązującym do dnia 2 maja 2012 r., z Konstytucją.

Sentencja wyżej wymienionego orzeczenia została opublikowana w Dz. U. z dnia 15 listopada 2012 r., poz. 1254.

2. Przedmiot i istota wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego

2.1. Trybunał orzekł, iż art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym do dnia 2 maja 2012 r., w zakresie, w jakim nie przewidywał zażalenia na postanowienie sądu drugiej instancji oddalające wniosek pełnomocnika ustanowionego z urzędu o przyznanie od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej w postępowaniu przed sądem drugiej instancji, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 176 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

2.2. Kontrolowany art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. stanowił, że zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje na postanowienie sądu drugiej instancji co do kosztów procesu, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji. Jednocześnie na gruncie powołanego art. 394¹ k.p.c. zażalenie do Sądu Najwyższego mogło zostać wywiedzione od rozstrzygnięć o odrzuceniu skargi kasacyjnej bądź też o odrzuceniu skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (§ 1 pkt 1), a ponadto – w sprawach, w których można wystąpić ze skargą kasacyjną – od postanowień kończących postępowanie w sprawie, z wyjątkiem jednak tych, o których mowa w art. 398¹ k.p.c., jak również postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji (§ 2).

Przytoczone przepisy przesądzały, że rozstrzygnięcie o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej przyznanej stronie (uczestnikowi) postępowania z urzędu, nie podlega zaskarżeniu, jeżeli orzeczenie w tej kwestii zapadło przed sądem drugiej instancji. Koszty takie nie należą bowiem do kosztów procesu w rozumieniu art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c., a postanowienie wydane

w tym zakresie nie może też zostać zakwalifikowane do kategorii postanowień objętych dyspozycjami art. 394¹ § 1 pkt 1 i § 2 k.p.c. W odróżnieniu zatem od orzeczeń o analogicznej treści podejmowanych przez sądy pierwszej instancji, w przypadku których – wedle poglądu wyrażanego w judykaturze – zastosowanie znajduje art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c., postanowienia sądów drugiej instancji w sprawie przyznania od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu nie mogły zostać zaskarżone w trybie zażalenia.

2.3. Trybunał przypominał, iż gwarancja prawa do sądu powiązana jest ściśle z pojęciem „sprawy”. W ujęciu konstytucyjnym obejmuje ono wszelkie sytuacje, w których konieczne jest rozstrzygnięcie o prawach lub obowiązkach jakiegoś podmiotu na podstawie norm prawnych (czy to w relacji do innych równorzędnych podmiotów, czy też w odniesieniu do władzy publicznej), a zarazem natura danego stosunku prawnego wyklucza arbitralność ewentualnej decyzji. W konsekwencji więc prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji) nie dotyczy tylko wąsko rozumianego postępowania głównego, lecz może odnosić się także do innych postępowań, określanych często mianem postępowań incydentalnych, w których sądy orzekają o prawach lub obowiązkach konkretnego podmiotu.

Równie szeroki zakres zastosowania ma art. 176 ust. 1 Konstytucji, przy czym zakres ten wyznaczony jest ramami prawa do sądu oraz płynących zeń gwarancji odpowiedniego ukształtowania ustroju i procedury sądowej. I jakkolwiek powołany przepis tradycyjnie już zaliczany jest do norm o charakterze ustrojowym (determinuje jednak sposób zorganizowania procedur sądowych, a co się z tym wiąże – sposób zorganizowania sądów), to należy go też uznać za przepis gwarancyjny, którego zadaniem jest konkretyzacja treści prawa jednostki do zaskarżenia rozstrzygnięcia zapadłego w postępowaniu sądowym. To ostatnie prawo odnosi się zaś zarówno do głównego nurtu postępowania, jak i do kwestii wadkowych, które zakładają orzekanie o prawach i obowiązkach określonego podmiotu.

2.4. Odnosząc powyższe do problematyki kosztów pomocy prawnej udzielanej z urzędu, Trybunał zauważył, że koszty te mogą znaleźć pokrycie w kwocie przyznanej stronie od przeciwnika procesowego tytułem zwrotu kosztów procesu. Dzieje tak wtedy, gdy strona reprezentowana przez pełnomocnika z urzędu wygrała postępowanie i zastosowanie znalazła zasada odpowiedzialności za wynik procesu. W pewnych sytuacjach jednakże, obowiązek zwrotu wspomnianych kosztów nie powstanie. Przykładem może być tutaj postępowanie nieprocesowe o podział majątku (spadku), gdzie na ogół każdy z uczestników ponosi koszty

postępowania związane ze swym udziałem w sprawie (art. 520 § 1 k.p.c.). Podobnie ma się rzecz z kosztami pomocy prawnej świadczonej z urzędu stronie, która ostatecznie przegrała sprawę, a tym samym nie przysługuje jej zwrot kosztów procesu od przeciwnika. Wówczas uiszczenie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej staje się obowiązkiem Skarbu Państwa i stanowi jedną z form finansowania przez państwo wymiaru sprawiedliwości, której celem jest zapewnienie równego prawa dostępu do sądu. Na poziomie regulacji ustawowej obowiązek ten znajduje wyraz w dyspozycji art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz. U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188, z późn. zm.) oraz art. 22³ ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. Nr 163, poz. 1349, z późn. zm.).

Jak podniósł dalej Trybunał, zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu jest jednym z elementów wynagrodzenia za usługi wykonywane przez adwokata lub radcę prawnego (notabene w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym skarżącym była osoba wykonująca ten drugi zawód i dlatego duża część wyводу sądu konstytucyjnego koncentruje się na sytuacji radców prawnych, niemniej z punktu widzenia zasad i wartości konstytucyjnych sytuacja obu zawodów w analizowanym aspekcie jest w istocie tożsama). Omawiane świadczenie ma charakter przysparzająco-majątkowy, a przy tym ekwiwalentny, jako że przysługuje w zamian za czynności dokonane przez pełnomocnika. Ponadto zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej jest świadczeniem koniecznym. Świadczenie pomocy prawnej z urzędu jest obowiązkiem adwokata oraz radcy prawnego, od którego nie może się uchylić, chyba że zachodzą ku temu wyjątkowo istotne względy („ważne powody”). Innymi słowy – adwokat, jak też i radca prawny, obowiązany jest wykonywać czynności zawodowe w każdym przypadku, gdy się o to do niego zwrócono.

Zdaniem Trybunału, brak jest przesłanek, które pozwoliłyby przyjąć, że pomoc prawna świadczona z urzędu ma charakter nieodpłatny. Zwrot kosztów takiej pomocy można raczej porównać np. do wynagrodzenia za pracę radcy prawnego wykonującego swe obowiązki w ramach stosunku pracy lub za czynności radcy prawnego wykonującego zawód w innych formach dopuszczonych ustawą. Wynika stąd, iż po stronie profesjonalnego pełnomocnika (odpowiednio adwokata bądź radcy prawnego) występuje interes prawny w dochodzeniu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, a zwłaszcza w zaskarżaniu rozstrzygnięć wydanych w tym zakresie. Co więcej: skoro radca prawny jest podmiotem samofinansującym się oraz ponoszącym ryzyko ekonomiczne podejmowanej działalności (naturalnie dotyczy to w równej mierze adwokata), sposób, w jaki ukształtowany został mechanizm korygowania wysokości

kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, ma istotne znaczenie dla konstytucyjnej ochrony jego praw majątkowych (zob. art. 64 ust. 2 Konstytucji).

W sytuacji zatem gdy sama strona (uczestnik) postępowania nie ma interesu prawnego w dochodzeniu od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, jedynym zainteresowanym pozostaje właśnie pełnomocnik ustanowiony przez sąd, a jego pozycja procesowa jest analogiczna do tej, jaką mają biegli czy chociażby świadkowie. W konsekwencji powinna mu przysługiwać legitymacja w zakresie zaskarżania rozstrzygnięć w przedmiocie zwrotu kosztów świadczonej pomocy prawnej.

2.5. Konkludując swoje rozważania Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że w sprawie, która stała się kanwą dla skargi konstytucyjnej rozpoznawanej pod sygn. akt SK 20/11, sąd drugiej instancji dokonał władczej ingerencji w prawa podmiotowe pełnomocnika z urzędu. I choć orzekał o nich równoległe z rozstrzygnięciem postępowania głównego, to jednak po raz pierwszy odniósł się do kategorii praw podlegających ochronie w postępowaniu sądowym według standardów określonych przez art. 45 ust. 1 oraz art. 176 ust. 1 ustawy zasadniczej. „Kwestia zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej przysługującego pełnomocnikowi z urzędu jest sprawą w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji i powinna zostać rozpoznana w dwuinstancyjnym postępowaniu sądowym. Art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. nie stwarzał możliwości zaskarżenia tego postanowienia do sądu drugiej instancji, znaczyło to również naruszenie istoty prawa do sądu realizowanego w postępowaniu sądowym (...)”.

3. Różnice między dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym

Projekt ustawy zakłada nadanie nowego brzmienia art. 394 § 1 pkt 9 oraz art. 394² § 1 k.p.c. Jakkolwiek bowiem żaden z tych przepisów nie został poddany kognicji Trybunału, to wobec zmiany stanu prawnego, jaka nastąpiła z dniem 3 maja 2012 r. (data wejścia w życie ustawy z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 233, poz. 1381), wskazane jednostki redakcyjne są niewątpliwie najbliższe treściwo zagadnieniu, którym zajmował się sąd konstytucyjny.

Jak zaznaczono już w pkt 2.2. niniejszego uzasadnienia, art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. nie potwierdza wprost prawa do zainicjowania kontroli instancyjnej w razie wydania przez sąd pierwszej instancji postanowienia odnoszącego się do kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronie (uczestnikowi) postępowania z urzędu, niemniej w orzecznictwie sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego przyjmuje się istnienie takiego uprawnienia po stronie

pełnomocnika procesowego – tak w szczególności ten ostatni Sąd w uchwałach z dnia 20 maja 2011 r. (sygn. akt III CZP 14/11) i z dnia 8 marca 2012 r. (III CZP 2/12). Warto przy tym zaakcentować, iż prezentowane stanowisko sądów nie ogranicza się wyłącznie do spraw, w których oddalono wniosek pełnomocnika ustanowionego z urzędu o przyznanie od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej (por. sentencję rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego, zdeterminowaną wszelako zakresem zaskarżenia w sprawie SK 20/11), lecz dopuszcza zażalenie w szerszym zakresie, tj. także w wypadku przyznania pełnomocnikowi zwrotu kosztów (w tezach powołanych wyżej wypowiedzi Sądu Najwyższego jest mowa o postanowieniu sądu pierwszej instancji „rozstrzygającym o ponoszonych przez Skarb Państwa kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu” oraz o postanowieniu „w przedmiocie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu”). Nie da się ukryć, iż to drugie ujęcie w większym stopniu odpowiada gwarancjom konstytucyjnym, ponieważ w pełni zabezpiecza interes majątkowy pełnomocnika wyznaczonego przez sąd, dając mu instrument weryfikacji nie tylko orzeczeń całkowicie dla niego negatywnych, ale też i takich, które przesądzają o przyznaniu mu jedynie części żądanych kosztów.

Niezależnie od tego trudno pominąć, iż opisywana wykładnia art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. jest wykładnią rozszerzającą – sądy posłużyły się tu rozumowaniem *per analogiam*, aby zniwelować uchybienie ustawodawcy polegające na pominięciu prawa pełnomocnika do wywiedzenia zażalenia, podczas gdy prawo takie zostało przyznane zarówno biegłym, jak i świadkom. Tyle że nie można zapominać, że w istocie rolą legislatury, a nie judykatury, jest modyfikowanie treści przepisów. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, gdy zachodzi potrzeba rozbudowania jakiegoś katalogu zamkniętego, a taki właśnie charakter ma skądinąd katalog rozstrzygnięć sądu pierwszej instancji, od których przysługuje zażalenie.

W związku z tym – korzystając niejako ze sposobności, jaką stwarzają prace legislacyjne podjęte celem wykonania wyroku z dnia 30 października 2012 r. – proponuje się uzupełnienie postanowienia zawartego w art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. o sformułowanie wskazujące wyraźnie na możliwość wniesienia zażalenia na orzeczenia sądu pierwszej instancji, których przedmiotem jest „zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu”.

Identyczne sformułowanie (nawiązujące zresztą do nazwy, którą nadano działowi II w tytule V, księgi pierwszej, części pierwszej k.p.c.) ma zostać dodane w nowelizowanym art. 394² § 1. Wybór tej jednostki redakcyjnej jako przedmiotu interwencji ustawodawcy

podyktowany jest tym, że w obowiązującym stanie prawnym to właśnie art. 394² § 1 k.p.c. określa, które z rozstrzygnięć incydentalnych sądu drugiej instancji podlegają kontroli w tzw. instancji poziomej. Otóż, przepis ten stanowi, że zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji przysługuje od postanowień wydanych przez wymieniony sąd, odnoszących się do enumeratywnie wyliczonych kwestii wпадkowych, w tym również dotyczących zwrotu kosztów procesu. Natomiast art. 394¹ § 1 k.p.c. w aktualnie obowiązującym brzmieniu reguluje problematykę zaskarżania postanowień, mocą których sąd drugiej instancji odrzucił skargę kasacyjną, a także postanowień wydanych przez sąd pierwszej lub drugiej instancji odrzucających skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Również § 1¹, dodany w art. 394¹ k.p.c. z dniem 20 lipca 2011 r., oraz zacytowany na wstępie § 2 tego artykułu (zob. pkt 2.2) poświęcone są kontroli postanowień związanych z głównym nurtem postępowania. W tej sytuacji, zważywszy na zakres przedmiotowy tych przepisów, można zaryzykować stwierdzenie, że uzupełnienie katalogu rozstrzygnięć z art. 394¹ § 1–2 k.p.c. o postanowienia w sprawie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej z urzędu byłoby zabiegiem chybionym.

Za takim kierunkiem nowelizacji przemawia ponadto okoliczność, że uchwalając ustawę z dnia 28 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 138, poz. 806) ustawodawca opowiedział się za „wyjęciem” pewnych spraw spod kognicji Sądu Najwyższego. Mianowicie: realizując postulat wprowadzenia środka odwoławczego w przypadku niektórych postanowień o incydentalnych, wydawanych na etapie postępowania przed sądem drugiej instancji, w powołanym akcie normatywnym zdecydowano się na wariant wspomnianej już instancji poziomej. Miało to zapobiec zbyt dużemu obciążeniu Sądu Najwyższego, zwłaszcza gdy chodzi o sprawy, które – co do zasady – nie wykazują istotnego skomplikowania prawnego.

W ocenie projektodawcy, przyjętą koncepcję weryfikacji orzeczeń sądu drugiej instancji przez inny, aczkolwiek równorzędny skład tego sądu, można zastosować także w odniesieniu do kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronie (uczestnikowi) postępowania z urzędu. Projektowane rozwiązanie zapewni wewnętrzną spójność regulacji kodeksowych, albowiem w odniesieniu do zbliżonej materii (zwrot kosztów procesu) obecnie przepisy nie przewidują angażowania najwyższej instancji sądowej. Na marginesie można też dodać, że w motywach rozstrzygnięcia z dnia 30 października 2012 r. Trybunał Konstytucyjny nie wykluczył proponowanego tu modelu kontroli. Za to w innym orzeczeniu (zob. wyrok z dnia

2 czerwca 2010 r., sygn. akt SK 38/09) model taki został ogólnie zaaprobowany, co pozwala uznać, iż nie narusza on standardów konstytucyjnych.

Podsumowując – w wyniku uchwalenia projektu jednoznacznie potwierdzone zostanie, że postanowienia w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, i to zarówno zapadłe w pierwszej, jak i w drugiej instancji, mogą zostać zaskarżone w drodze zażalenia. Jednocześnie w przypadku orzeczeń sądu drugiej instancji, co do których jak dotąd nie dopuszczano możliwości kontroli, określony zostanie tryb oraz sąd właściwy do rozpoznania zażalenia.

4. Skutki projektowanej ustawy

Przedkładany projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego uwzględnia stanowisko Trybunału Konstytucyjnego przedstawione w sprawie SK 20/11. Podstawowym jego skutkiem będzie wobec tego zastąpienie regulacji, które nie spełniają wymogów konstytucyjnych, takimi, które w pełni odzwierciedlą gwarancję płynącą z art. 45 ust. 1 Konstytucji w kontekście instytucji zwrotu kosztów pomocy prawnej świadczonej przez adwokatów oraz radców prawnych z urzędu.

Projektowana ustawa może też oddziaływać w sferze społecznej. Mimo że trudno jest wykazać związek między mechanizmami chroniącymi prawa majątkowe profesjonalnych pełnomocników w zakresie należnych im kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu a jakością ich usług, można przyjąć, iż wyższy poziom gwarancji w tej dziedzinie powinien sprzyjać również odpowiednio rzetelnemu wypełnianiu obowiązków nakładanych na tychże pełnomocników na podstawie art. 117 k.p.c. To z kolei służyć będzie niewątpliwie wymiarowi sprawiedliwości.

Proponowana nowelizacja przyczyni się prawdopodobnie do zwiększenia wydatków budżetu państwa. Niemniej wobec braku danych co do liczby wniosków o zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, które dotychczas zostały w całości lub częściowo załatwiane odmownie przez sądy drugiej instancji, a przy tym odnośnie do liczby błędnych orzeczeń w tym przedmiocie, precyzyjne określenie skutków finansowych projektowanej ustawy nie jest możliwe. Dodatkowo uchwalenie ustawy spowoduje konieczność rozpoznawania zażeń przez sądy drugiej instancji w innych składach, a więc może przełożyć się na wzrost kosztów funkcjonowania sądów okręgowych oraz sądów apelacyjnych jako tych, które ustrojowo pełnią rolę sądów drugiej instancji. Można jednakże sądzić, iż w tym zakresie ewentualne

wydatki znajdują pokrycie w puli środków zaplanowanych w budżecie w części piętnastej – „Sądy powszechne”.

Projekt nie oddziałuje na inne jednostki organizacyjne sektora finansów publicznych, w tym nie pociąga za sobą skutków dla jednostek samorządu terytorialnego.

5. Oświadczenie o zgodności z prawem Unii Europejskiej

Projektowana ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego nie jest objęta prawem Unii Europejskiej.